

звернення: 23.11.2020).

4. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа. Розмова з молодим директором. Вибрані твори в 5-ти т. Т.4. К. : Рад. школа, 1976. 640 с.

5. Технології та інновації. Big Data (Великі дані). URL: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/big-data-bolshie-dannye> (дата звернення: 23.11.2020).

REFERENCES

1. Kremen', V. H. (2011). *Vitchiznyane krayeznavstvo: Stratehichni oriyentiri suchasnoyi osviti'oyi paradyhmy*. [Domestic local lore: strategic guidelines of the modern educational paradigm]. Krayeznavstvo.

2. Man'kovs'ka, R. V. (2011). *Krayeznavstvo ta osvita: vitoky ta perspektyvy spivrobotnytstva*. [Local lore and education: origins and prospects of coexistence]. Krayeznavstvo.

3. About higher education: Law of Ukraine dated September 25, 2020 No. 1556-VII, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (accessed 23 November 2020).

4. Sukhomlyns'ky, V. O. (1976). *Pavlyvs'ka*

serednya shkola. Rozмова z molodym dyrektorom. [Pavlyvska high school. Talk with a young director]. Kyiv.

5. *Tekhnolohiyi ta innovatsiyi. Big Data (Velyki dani)*. [Technology and innovation. Big Data], available at: <https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/big-data-bolshie-dannye> (accessed 23 November 2020).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДУБЕЛЬ Ігор Миколайович – аспірант кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: дидактика вищої школи: краєзнавство.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DUBEL Ihor Mykolaiovych – Post-graduate student of the Department of Pedagogy of Kryvyi Rih State Pedagogical University.

Circle of research interests: higher school didactics, local history.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2020 р.

УДК 37.018.1(043.5)

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-192-19

ОЛІЗЬКО Олена Вікторівна –

аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-6284-5461>
e-mail: pednauk@gmail.com

ВНЕСОК ПЕДАГОГІВ-ПРОСВІТНИКІВ У СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКОГО БЛАГОДІЙНОГО ТОВАРИСТВА ПОШИРЕННЯ ГРАМОТИ ТА РЕМЕСЕЛ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Розбудова української незалежної держави створила сприятливі умови для відновлення і розвитку педагогіки, національної системи освіти і виховання дітей та молоді в Україні. Успішність реформування в освітній галузі значною мірою залежить від того, наскільки повно і ефективно будуть використані ті позитивні надбання, які базуються, передусім, на національному і регіональному педагогічному досвіді. Цілком закономірно, що в період переоцінки та переосмислення існуючих істин, головне місце в освіті займає потенціал вітчизняної педагогічної думки. Одним із напрямів історико-педагогічних досліджень є вивчення спадщини педагогів минулого. Вивчення ідей, поглядів, концепцій визначних культурно-освітніх діячів і педагогів минулого збагачує й урізноманітнює наші

уявлення про історико-педагогічний процес, а відтак сприяє його новому прочитанню, відкриває його нові грані, новий зміст, нові цінності досліджень.

Переосмислення їхньої творчої спадщини відкриває нові підходи й можливості вивчення історико-педагогічних явищ. Характерною ознакою сучасного розвитку історико-педагогічної науки є ґрунтовне, конструктивне та науково-об'єктивне вивчення вітчизняного науково-педагогічного досвіду, педагогічної біографії, спадщини громадських діячів та видатних учених.

Дослідження з питань наукового здобутку педагогів, громадських діячів Єлисаветградщини дозволяють зробити доступними для більш широкого загалу суспільства педагогічно-просвітницькі ідеї творчої спадщини фахових педагогів краю, розширити і збагатити розуміння нашими

сучасниками історичного шляху, який пройшла педагогічна думка Єлисаветградщини.

Однією з характерних рис суспільно-педагогічного руху на Єлисаветградщині у другій половині XIX століття було створення культурно-освітніх товариств. У зв'язку з демократизацією суспільства в цей період виникли різноманітні товариства, що ставили перед собою мету дати освіту простому населенню регіону і були носіями нової, педагогічної ідеології.

Одним із таких об'єднань було Єлисаветградське благодійне товариство поширення грамотності та ремесел, одне із провідних товариств Російської імперії в досліджуваній період, яке на благодійних засадах здійснювало масштабну просвітницьку, педагогічну та освітянську роботу.

Громадсько-просвітницька діяльність Єлисаветградського товариства поширення грамотності та ремесел набула різних форм вияву через організаційну та педагогічну діяльність його членів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Помітну роль в актуалізації проблеми дослідження здійснили праці краєзнавчого спрямування сучасних дослідників І. Босої, В. Боська, Н. Калініченко, О. Лютої, Т. Печериці, О. Трибуцької, О. Філоненко та ін., у яких автори, аналізуючи просвітницьку діяльність членів Єлисаветградського товариства поширення грамотності та ремесел, відзначають місце та роль окремих особистостей в становленні та розвитку товариства, в розбудові навчально-виховних закладів і системи народної освіти на Єлисаветградщині. Однак у переважній більшості в них фрагментарно представлені окремі аспекти досліджуваної проблеми. Основні напрями громадсько-просвітницької та педагогічної діяльності членів товариства ще належно не висвітлена в історіографії.

Мета статті – розкрити внесок педагогів-просвітників у становлення та розвиток Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамоти та ремесел у другій половині XIX – на початку XX століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Харківське математичне товариство було засновано в 1873 р. за ініціативою громадського і культурного діяча, педагога Миколи Федоровича Федоровського. Воно займало чільне місце серед інших товариств Російської імперії (до цього лише в Харкові діяло засноване в

1869 році Харківське товариство розповсюдження початкової освіти), мало розгалужену структуру та чітку організацію діяльності, що дозволяло розвиватися товариству та поширювати сфери своєї діяльності.

Членами товариства була значна частина місцевої інтелігенції. Активна просвітницька й пропагандистська діяльність членів товариства відіграла провідну роль у поширенні освіти серед різних прошарків населення, сприяла розвитку шкільництва на території регіону. Значний внесок у поживлення роботи товариства зробили Н. Бракер, П. Рябков, М. Федоровський та ін. З початку заснування члени товариства проводять політику розповсюдження та популяризації науки, культури, мистецтва та освіти у краї.

За період з 1873 р. по 1914 р. товариство зазнавало чимало змін у своїй структурі та діяльності, що пов'язано із розвитком самого товариства та складним політичним та соціальним становищем в даний період: зміна кількісного і якісного складу товариства, поширення географії представництва товариства, популяризація діяльності самого товариства та окремих його членів.

Атмосфера пошуку у середовищі Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамоти та ремесел, обмін думками, результатами спостережень, досвідом на засіданнях товариства впливали на формування педагогічних поглядів членів товариства досліджуваного періоду.

Громадсько-просвітницька діяльність Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності та ремесел здійснювалась у різноманітних формах через наукову, видавничу, організаційну та педагогічну роботу. Члени товариства проводили театральні вистави, концерти, художні виставки, брали участь у різноманітних з'їздах та конгресах, залучали до діяльності товариства викладачів навчальних закладів. Зусиллями членів товариства у місті було відкрито притулок для малолітніх бездомних дітей, перші дитячі садки (1913 р.; 1915 р.), безплатну народну бібліотеку-читальню (1895 р.) та громадську бібліотеку (1899 р.).

Члени товариства регулярно друкували статті у місцевих дореволюційних виданнях, зокрема в газетах «Єлисаветградский вестник» та «Голос Юга». Так, у газеті «Голос Юга» містяться роботи дійсних членів товариства Н. Бракер, П. Рябкова та ін. [3].

Одним із яскравих представників товариства був його засновник Микола Федорович Федоровський. Відомий громадський діяч, етнограф, археолог Павло Захарович Рябков, аналізуючи роботу Єлисаветградського товариства поширення грамотності та ремесел, зауважував, що інтенсивність просвітницької діяльності товариства значною мірою залежить від його складу, від впливу особистостей на діяльність товариства та його членів, серед них особливу роль відводив М. Федоровському: «Микола Федорович, будучи безмежно відданим справі, присвячуючи себе ремісничо-грамотному училищу, прагнув до розширення діяльності товариства, до підняття його життєздатності; ... з виходом М. Федоровського з товариства, особливо помітним стає його занепад» [9, с. 20].

«Найперший український діяч нашого міста», людина «невсипучої енергії, широкої ініціативи й міцної волі, яка не хотіла рахуватися ні з якими перешкодами» – писали про Миколу Федоровича його сучасники [7, с. 3].

Одним із яскравих представників товариства був учений, історик, етнограф, громадський діяч, організатор просвіти на Єлисаветградщині Павло Захарович Рябков. Саме здобуткам товариства на ниві просвітництва присвячена праця, видана П. Рябковим з нагоди 25-річного ювілею товариства «Краткий исторический очерк Єлисаветградского общества распространения грамотности и ремесел. 1873–1898» (1898) [9]. У цій роботі він підкреслює, що «тільки за сприяння всієї єлисаветградської інтелегенції та її активної підтримки можлива робота товариства на користь просвіти народу. Сподіваюсь, що така небайдужість не є тимчасовою» [9, с. 42].

Як активний член Товариства поширення грамотності й ремесел, П. Рябков взяв участь у підготовці та відкритті 20 жовтня 1913 р. в Єлисаветграді першого безплатного народного дитячого садка для дітей віком від чотирьох до шести років.

Зауважимо, що діяльність товариства в колах громадськості викликала досить неоднозначну реакцію і подекуди піддавалася критиці. П. Рябков, який багато років був його активним членом, писав: «Мета товариства – благодійність та просвіта народу. Скільки вистачить сил, ми будемо робити цю потрібну та важливу справу, незважаючи на труднощі, переборюючи перешкоди» [8, с. 18].

П. Рябков став ініціатором відкриття у 1895 р. безкоштовної народної бібліотеки-читальні при самому Товаристві.

На сторінках місцевих газет він порушує клопотання про відкриття у місті громадської бібліотеки. 1 січня 1897 р. за ініціативою П. Рябкова було написано офіційного листа на ім'я єлисаветградського міського голови О. Пашутіна, який підписав 141 мешканець міста. У цьому листі-зверненні було висловлене прохання до О. Пашутіна скликати зібрання осіб, які бажають заснування громадської бібліотеки в місті і запропонувати на їхній розгляд статут майбутньої бібліотеки, вироблений в приватному колі. Цей заклад, писав Павло Захарович, звертаючись до міської Думи, покликаний «розширити позашкільний розумовий розвиток міського населення». Бібліотека в майбутньому перетвориться у цілком пристойне книгосховище, запевняв П. З. Рябков, без якого жодне місто обійтися не в змозі [8, с. 24].

Активну освітянську роботу і просвітницьку діяльність здійснювала член товариства – мемуарист, краєзнавець, публіцист, педагог Наталія Аркадіївна Бракер.

З архівних джерел дізнаємося, що Н. Бракер наполягала на поглибленій розробці питання теорії та практики народного дитячого садку в Єлисаветграді, як першого і необхідного ступеня суспільного виховання. На загальних зборах Єлисаветградського товариства розповсюдження грамотності та ремесел (1912 р.) просвітниця виступила з ґрунтовною доповіддю, метою якої було ознайомлення членів товариства з основними принципами організації та діяльністю Київського товариства народних дитячих садків: «Ми повинні враховувати досвід організації народних дитячих садків Київським товариством, яке відкрило в 1902 р. свій перший дитячий садок, а на 1 січня 1911 р. вже мало два дитячих садочки, школу нянь-фребелічок, спеціалізований магазин та журнал «Дошкольное воспитание», присвячений дошкільному вихованню дітей» [4, с. 10].

Н. Бракер наголосила на необхідності створення в товаристві постійно діючої спеціальної секції, яка б розглядала всі педагогічні питання, розробляла програми народної освіти і виховання: «З цією метою необхідно залучати до товариства педагогів різних навчальних закладів, тим паче, що питання відкриття в Єлисаветграді народних дитячих садків педагогічна громадськість

зустріла досить прихильно» [4, с. 10].

Н. Бракер підкреслювала необхідність залучати до організації народних дитячих садків громадськість міста та привертати увагу батьків до необхідності давати дітям правильне виховання, що забезпечує всебічний розвиток дитини з малих років. На її думку, справі організації дитячого садка могли б багато допомогти педагоги середніх навчальних закладів, які в процесі навчання і в позаурочний час заохочували своїх учнів створювати різні вироби, роздаткові матеріали, колекції, які потім могли б слугувати матеріалом предметних бесід у дитячому садку. Наталія Аркадіївна зазначала, що «...достатньо тільки раз пробудити в дитячих серцях співчуття до інших дітей і воно знайде собі тисячу виявів» [4, с. 11].

Пропозиція Н. Бракер була підтримана та невдовзі в Єлисаветградському товаристві розповсюдження грамотності та ремесел було створено таку спеціальну комісію, а вона сама стала її керівником.

Отже, спадщина членів Єлисаветградського товариства поширення грамотності та ремесел як свідчення їх вагомої суспільно-політичної, громадсько-просвітницької діяльності, дає підстави стверджувати, що вони належали до кращих представників тогочасної передової української інтелігенції. Не викликає сумніву, що громадські діячі краю здійснювали багатогранну роботу на ниві просвітництва і їхня діяльність заслуговує на увагу і подальше вивчення.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Встановлено, що громадсько-просвітницька діяльність Єлисаветградського товариства поширення грамотності та ремесел набула різних форм вияву через організаційну та педагогічну діяльність його членів. Активна просвітницька й пропагандистська діяльність членів товариства відіграла провідну роль у поширенні освіти серед різних прошарків населення, сприяла розвитку шкільництва на території регіону. Значний внесок у поживлення роботи товариства зробили Н. Бракер, П. Рябков, М. Федоровський та ін. Історично сформований регіональний досвід діяльності членів просвітницьких товариств є цінним джерелом плідних педагогічних ідей, оригінальних новаторських форм їх практичного здійснення. Конструктивно переосмислені в аспекті актуальних проблем сучасності, вони сприятимуть модернізації сучасних освітніх товариств, більш дієвому вирішенню сучасних завдань освіти.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в з'ясуванні впливу окремих особистостей на ефективність діяльності освітніх товариств Єлисаветградщини в другій половині XIX – на початку XX століття.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Боса І. О. Роль Товариства поширення грамотності та ремесел у художньому житті Єлисаветграда на межі XIX–XX століть. Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії. 2011. Вип. 11. С. 145–150.
2. Босько В. М. Визначні постаті Степової Еллади: до 250-річчя заснування фортеці Святої Єлисавети, міста Єлисаветграда та 65-річчя утворення Кіровоградської області. Кіровоград: Інформаційна мережа, 2004. Ч. 1. 376 с.
3. Бракер Н. Микола Федорович Федоровський. Перший український діяч м. Єлисавету. За сто літ. Матеріали з громадського і літературного життя України XIX і початків XX століття. К.: Держвидав України, 1928. Кн. 3. С. 46–49.
4. Доклад комиссии по устройству народных детских садов (апрель-октябрь 1912 р.). Державний архів Кіровоградської області, м. Кропивницький. Ф. 304. Спр. 50. 35 арк.
5. Калініченко Н. А. Просвітницька діяльність М. Ф. Федоровського. Педагогічний альманах. 2016. Вип. 31. С. 250–257.
6. Люта О. М. М. Ф. Федоровський (1838–1918): Невтомний трудівник на народній ниві. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 1999. 30 с.
7. Пашковский Н. Николай Федорович Федоровский. (По личным воспоминаниям). Голос Юга. 1918. 10(23) июня.
8. Печериця Т. В. Визначний українознавець П. З. Рябков (1848–1926). Кіровоград, 2003. 117с.
9. Рябков П. З. Краткий исторический очерк Елисаветградского Общества распространения грамотности и ремесел: 1873–1898 гг. Елисаветград: Тип. Гольденберга, 1898. 42 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Bosa, I. O. (2011). *Rol' Tovarystva poshyrennya hramotnosti ta remesel u khudozhn'omu zhytti Yelysavethrada na mezhi XIX–XX stolit'*. [The role of the Society for the Dissemination of Literacy and Crafts in the artistic life of Yelisavetgrad at the turn of the XIX–XX centuries].
2. Bos'ko, V. M. (2004). *Vyznachni postati Stepovoyi Ellady: do 250-richchya zasnuvannya fortetsi Svyatoyi Yelyzavety, mista Yelysavethrada ta 65-richchya utvorennya Kirovohrads'koyi oblasti*. [Prominent figures of Steppe Greece: to the 250th anniversary of the founding of the fortress of St. Elizabeth, the city of Yelisavetgrad and the 65th anniversary of the Kirovograd region]. Kirovohrad.
3. Braker, N. (1928). *Mykola Fedorovych Fedorovs'kyu. Pershyy ukraiyins'kyu diyach m. Yelysavetu*. [Mykola Fedorovich Fedorovsky. The first Ukrainian figure of Elizabeth. For a hundred years].

4. *Doklad komysyy po ustroystvu narodnykh det'skykh sadov (aprel'-oktyabr' 1912 r.)*. [Report of the commission on the arrangement of folk kindergartens (April-October 1912)].

5. Kalinichenko, N. A. (2016). *Prosvitnyts'ka diyal'nist' M. F. Fedorovskoho*. [Educational activities of MF Fedorovsky].

6. Lyuta, O. M. (1999). *M. F. Fedorovskyy (1838-1918): Nevtomnyy trudivnyk na narodniy nyvi*. [M.F Fedorovsky (1838-1918): A tireless worker in the people's field]. Kirovohrad.

7. Pashkovskiy, N. (1918). *Nikolay Fedorovich Fedorovskiy. (Po lichnym vospominaniyam.)* [Nikolay Fedorovich Fedorovsky. (According to personal memories)].

8. Pecherytsya, T. V. (2003). *Vyznachnyy ukrayinoznavest' P. Z. Ryabkov (1848-1926.)* [Outstanding Ukrainian scholar P.Z Ryabkov (1848-1926)]. Kirovohrad.

9. Ryabkov, P. Z. (1898). *Kratkiy istoricheskiy ocherk Yelizavetgradskogo Obshchestva rasprostraneniya gramotnosti i remesel: 1873-1898 gg.* [A brief historical sketch of the Elisavetgrad

Society for the dissemination of literacy and crafts: 1873-1898]. Yelizavetgrad.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ОЛІЗЬКО Олена Вікторівна – аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: громадсько-просвітницька діяльність освітніх товариств на Єлисаветградщині (друга половина XIX – початок XX століття).

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

OLIZKO Olena Viktorivna – applicant of the Chair of Pedagogy and Management Education Central Ukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: public and educational activities of educational societies in Yelizavetchrad region (second half of XIX – beginning of XX century).

Стаття надійшла до редакції 07.11.2020 р.

УДК 378 (477)(043.5)

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-190-196-199

РУДЧИК Ольга Сергіївна –

викладач спеціальних дисциплін спеціальності «Початкова освіта» Комунального закладу «Жовтоводський фаховий педагогічний коледж»

Дніпропетровської обласної Ради

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2922-4166>

e-mail: griza2008@ukr.net

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ (90-ті рр. XX ст.)

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасні соціально-економічні тенденції викликають необхідність осмислення та аналізу особливостей суспільно-економічного стану України, розробки стратегії розвитку країни з урахуванням того факту, що освіта є одним з видів економічної діяльності. Вища освіта має свою історію, традиції, трансформативно-оновлюючий потенціал, реалізує місію та виконує функції, які перетворюють її на особливу цінність, зокрема, здійснює культурно-ідеологічний вплив на суспільну свідомість; виступає механізмом відбору та соціалізації панівних еліт; надає нові знання та здійснює наукові дослідження; готує кваліфікованих фахівців; передає культурний капітал.

Актуальність і перспективність дослідження розвитку вищої освіти як явища з виокремленням та окресленням тенденцій зумовлюється високими темпами соціально-економічного розвитку суспільства;

структурними змінами в галузі вищої освіти; процесами глобалізації; міжнародним співробітництвом, інтеграцією України в європейський освітній простір; розвитком інформаційних технологій; створенням електронного навчального середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тенденції розвитку педагогічної університетської освіти окреслили О. Глузман, В. Луговий, О. Савченко, С. Сапожніков. Значущими для виокремлення тенденцій розвитку університетської освіти є дослідження В. Андрущенко, В. Беха, О. Валевського, Л. Вовк, Н. Дем'яненко, М. Євтуха, Н. Коротенко, В. Курила, В. Майбороди, С. Майбороди, В. Огнев'юка, Г. Поберезької, Н. Побірченко, Л. Сигаєвої, С. Сисоєвої, Є. Суліми та ін.

Питання розвитку вищої освіти України в контексті європейського простору вищої освіти розробляли В. Бобрицька, К. Гнезділова, М. Євтух, І. Каленюк,